

زندگی، احوال، آثار و افکار

شمس الدین فقیر دهلوی

www.ketab.ir

تالیف: دکتر فضل الله رضایی اردانی

۱۳۹۸

سرشناسه: رضایی اردانی، فضل الله، ۱۳۴۷-

Rezaei Ardani, Fazlollah

عنوان و نام پدیدآور: زندگی، احوال، آثار و افکار شمس الدین فقیردهلوی / تألیف فضل الله رضایی اردانی.

مشخصات نشر: تهران: هنگام، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۱۷۰ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۳۴-۶۳-۴

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: فقیر دهلوی، میر شمس الدین، ۱۱۱۵-۱۱۸۳ق.

موضوع: شاعران هندی (فارسی زبان) -- قرن ۱۲ق. -- سرگذشتنامه

موضوع: -- Biography ۱۸ Poets, 12th century -- Persian

رده بندی کنگره: ۷۶۰ Pl

رده بندی دیویی: ۸۱۰/۵

شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۱۹۸۰۵

زندگی، احوال، آثار و افکار شمس الدین فقیردهلوی

عنوان کتاب:

دکتر فضل الله رضایی اردانی

تألیف:

انتشارات هنگام

ناشر:

۹۷۸-۶۰۰-۸۴۳۴-۶۳-۴

شابک:

جلد ۵۰۰

شمارگان:

اول- ۱۳۹۸

نوبت چاپ:

۳۵۰۰ تومان

قیمت:

بازد - کتاب فروشی چشمک ۰۳۵-۲۶۲۶۱۷۷۰

مرکز پخش:

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای انتشارات هنگام محفوظ است؛ و هیچ شخص حقیقی و حقوقی حق

چاپ و تکثیر این اثر را به هر شکل و صورت اعم از فتوکپی، چاپ کتاب و ... ندارد و متخلفین تحت پیگرد

قانونی قرار می گیرند.

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
ج	مقدمه
۱	اوضاع سیاسی هند در این دوره
۷	اوضاع اجتماعی و فرهنگی در این دوره
۱۰	نام
۱۱	تخلص
۱۲	محل تولد
۱۳	نسب و والدین
۱۵	مذهب
۱۸	سیرت و شخصیت و مرتبه علمی و اخلاقی او
۳۰	سفر و حضر
۳۶	زیارت و حج و وفات
۳۹	ممدوحان فقیر دهلوی
۴۱	معاصران میر شمس الدین فقیر دهلوی
۵۴	شاگردان فقیر دهلوی
۵۸	آثار و تألیفات و تصنیفات و طرز و سبک فقیر دهلوی
۵۸	اوضاع ادبی عصر فقیر دهلوی:
۶۴	وضعیت نقد ادبی در هند
۹۳	تاریخچه بدیع سرایی
۱۰۱	تضمین
۱۰۶	تجدید مطلع:
۱۰۷	تجدید مطلع:
۱۱۰	سبک کلی شعر در عصر فقیر دهلوی
۱۱۳	سبک و روش شاعری فقیر دهلوی و اهمیت شاعری وی:

- ۱۱۷ فقیر شاعر غزل سرا و پیروی او از شاعران دیگر در این زمینه:
- ۱۳۹ فقیر، شاعر مثنوی سرا:
- ۱۴۰ فقیر دهلوی به عنوان یک شاعر رباعی گو:
- ۱۴۲ معرفی مثنوی های فقیر دهلوی
- ۱۵۵ منابع و مآخذ:

www.ketab.ir

پیشگفتار

هرچه باشدت در باز در طریق مشتافی
راه می زند مطرب، راح می دهد ساقی
(فقیه دهلوی)

پیشنهادهای ولیة انجام موضوع «تصحیح انتقادی حدائق البلاغة و تحقیق در احوال و آثار و افکار فقیر دهلوی» و شیوة کار در این زمینه را در مرتبة نخست مدیون ارشادها و راهنمایی های استاد محترم جناب آقای دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی - مد الله تعالی - هستم. با توجه به قرار داشتن نسخه های ارزشمند این اثر در خارج از کشور، نگارنده با تلاش های بسیار روزی و تحمل سختی ها و پرداخت هزینه های مادی فراوان توانست نسخه ها و منابع لازم را برای ویراجی را جمع آوری کند. در این مسیر همکاری صمیمانه افراد مهربان و انسان دوستی چون دکتر نعمت الله ایران زاده، رئیس مرکز تحقیقات ایران و پاکستان، دکتر عارف نوشاهی، استاد دانشگاه راولپندی پاکستان، دکتر مهمل، خواجه پیری، نماینده مقام معظم رهبری و رئیس مرکز تحقیقات مشترک ایران و هند، پروفیسور امیرحسن عابدی، استاد بازنشسته دانشگاه های هند و شاغل در مرکز میکرو فیلم نور ایران و هند، دکتر محمد شهاب الدین، استاد بازنشسته دانشگاه بهاکپور هند، سرکار خانم دکتر لشکریان، استاد دانشگاه یزد، آقای حسن انوشه، سرپرست گروه مترجمان، شناسنامه شپه فازه هند، و کارکنان کتابخانه های آستان قدس رضوی، ملی، مرعشی، وزیری و نیز کارمندان کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، مرکز فرهنگی میراث مکتوب، فرهنگستان زبان و ادب فارسی و کتابخانه خصوصی آقای حسن انوشه، نگارنده را در دستیابی به منابع لازم بسیار بسیار کمک نمود؛ که بدین وسیله از همه آن عزیزان تشکر می کنم.

در این رهگذر با توجه به کمبود شدید منابع و اطلاعات مربوط به این مؤلف، دشواری های زیاد و غیر قابل وصفی پشت سر گذاشته شد و تلاش شد تا شرح حال کاملی از این مؤلف و آثار و دوره او برای اولین بار ارائه گردد.

در هر حال، با همه دشواری هایی که در این کار پژوهشی متحمل شده ام و علی رغم همه وسواس و دقت فراوانی که به کار گرفته ام، مطمئن هستم که اثر حاضر خالی از اشکال و نقص و کاستی نخواهد بود اما امیدوارم که اساتید فن و خوانندگان محترم، این اشکالات را بر کوتاهی و کم کاری یا سهل انگاری حقیر حمل

نکنند و بنده را در اصلاح آن عیوب راهنمایی فرمایند. در اینجا فرصت را محترم شمرده، پیشاپیش از محضر اساتید بزرگوار آقایان: دکتر محمد غلامرضایی، دکتر اصغر دادبه، دکتر سیروس شمیسا و دکتر ابوالقاسم رادفر که بنا به فرموده خودشان، تصمیم به انجام این کار تحقیقی داشتند و با طرح جسارت‌آمیز آن از طرف این شاگرد، با بزرگواری تمام این کار را به بنده واگذار کرده‌اند، بپوش بطلبم و امیدوارم که توانسته باشم اندکی از آنچه را که پسند خاطر آن بزرگواران و سایر اساتید فن بوده است، انجام داده باشم و در مجموع حق مطلب نیز ادا شده باشد.

در پایان به خودم فرض می‌دانم که از الطاف وافر و عنایت‌های خاص استاد فرهیخته و دانشمند مرحوم مغفور دکتر محمدعلی صادقیان از صمیم دل سپاسگزاری کنم که در مسیر انجام این پژوهش با صبر و حوصله راهنمایی فرمودند. هزاران افسوس! اکنون که این کتاب چاپ می‌شود متأسفانه ایشان رخ در نقاب خاک کشیده‌اند. در بدو رحلت الهی بر روح بلند و ملکوتی ایشان باد. از اساتید ارجمندم جناب دکتر سید محمود الهام بخش و دکتر محمد ناظم کهدونی و سایر اساتید گروه زبان و ادبیات فارسی که هر کدام به نوعی با صبر و حوصله و متانت مشوق راهنمایی بوده‌اند سپاسگزاری می‌نمایم و امیدوارم که خداوند مرا در جبران زحمات‌هایی که برای این عزیزان انجام داده‌ام توفیق دهد. والحمد لله اولاً و آخراً

فضلا، الله رضایی اردانی

عضو هیات علمی گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان یزد- بهار ۱۳۹۸

مقدمه

می‌دانیم که زبان فارسی، قرن‌ها، زبان رسمی و رایج در شبه قاره هند بوده است؛ و این حضور، زمینه‌ساز فراگیر شدن و تحوّل و تعالی این زبان در این منطقه گردیده است. به طوری که بسیاری از شاعران و نویسندگان و محدّثان هندی الاصل نیز آثار گرانسنگی از نظم و نثر فارسی از خود به یادگار گذاشتند. این نفوذ عمیق و حضور بلامنازع زبان و ادب فارسی در شبه قاره منجر به پیدایش هزاران جلد کتاب به زبان فارسی در زمینه‌های مختلف ادبی، عرفان و فلسفه، کلام، موسیقی، دین‌شناسی، فرهنگ‌نویسی، دستورنویسی، تاریخ و جغرافیا، نجوم، زبان‌شناسی و علوم و فنون ادبی و بلاغی و... گردیده است. بنابراین کوشش در راه حفظ زبان و ادب فارسی در هند تلاش در راه زنده نگه داشتن و معرفی و احیاء آثار فارسی‌هندیان به ویژه آثار گرانسنگی که به صورت نسخه‌های خطّی، نرسیده یا چاپ‌های سنگی در زوایای کتابخانه‌ها متروک مانده است؛ امری لازم است که اهمّیت و ضرورت آن بر هیچ صاحب بصیرتی پوشیده نیست. این پژوهش در جهت معرفی کامل یکی از شخصیت‌های برجسته‌ی زبان فارسی در سرزمین هند، شمس الدین فقیر دهلوی، صاحب کتاب ارزشمند «حذائق البلاغه» است که با توجه به اشتهار این کتاب بر اکثر علوم بلاغی و نیز تطبیق هنرمندانه‌ی مولف بین آرایه‌های ادبی شعر زمان خود و گذشتگان بر اساس نظریه‌های بلاغی بدیعی، تصحیح انتقادی و شرح و تحلیل مبهمات و مشکلات آن توسط نگارنده انجام گرفته است و انشاءالله به زودی جهت استفاده علاقه‌مندان، از زیر چاپ بیرون خواهد آمد.

میر شمس الدین فقیر دهلوی شاه‌جهان‌آبادی (۱۱۱۵-۱۱۸۳ ه. ق) ادیب و شاعر فارسی‌گوی شبه قاره هند، در قرن ۱۲ هجری، از اولاد شاه‌محمد خیالی است که نسبش از پدر به عتس بن عبدالسطلب (ع) و از مادر به خاندان نبیّت می‌رسید. در زادگاهش دهلوی به فراگیری ادب و دانش همت گماشت و در فقه، حدیث، تصوّف، شعر و انشاء، عروض و قافیه، معانی و بیان و بدیع مهارت یافت. وی از سراینندگان سرآمد قصیده‌مصنوع در روزگار خود بوده و سراج‌الدین علی‌خان آرزو در تذکرة «مجمع النفائس» متن قصیده‌مصنوع او را که دارای صنعت‌های مختلف بدیعی است؛ آورده است. یکی از آثار ارزشمند او کتاب «حذائق البلاغه» در زمینه دانش‌های بلاغی فارسی است که آن را در سال ۱۱۶۸ ه. ق در پنج حدیقه و یک خاتمه تألیف کرده است.